

Συμβούλιο της Επικρατείας, κυβέρνηση, Εκκλησία και κράτος

*Ένα σχόλιο με αφορμή την απόφαση 660/2018
της Ολομέλειας του ΣτΕ για τα Θρησκευτικά*

γράφει ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΣΠΗΛΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ*

Έντονα έχει απασχολήσει τον δημόσιο διάλογο η απόφαση της Ολομέλειας του Συμβουλίου της Επικρατείας (ΣτΕ) 660/2018, η οποία ακύρωσε απόφαση του υπουργού Παιδείας με τίτλο: «Πρόγραμμα σπουδών του μαθήματος των Θρησκευτικών στο Δημοτικό και στο Γυμνάσιο» (ΦΕΚ Β'/2920/13.9.2016). Προ ημερών ακολούθησε και η δημοσίευση δεύτερης απόφασης της Ολομέλειας του ΣτΕ (926/2018), η οποία ακυρώνει αντίστοιχη απόφαση για τα Θρησκευτικά στο Λύκειο, με παρόμοιο σκεπτικό. Οι υπουργικές αποφάσεις που ακυρώθηκαν καθορίζουν αναλυτικά το περιεχόμενο της ύλης του μαθήματος των Θρησκευτικών από τη Γ' Δημοτικού μέχρι και τη Γ' Γυμνασίου η πρώτη και στο Λύκειο η δεύτερη. Το ΣτΕ, με ψήφους 12 έναντι 5 (στην πρώτη δίκη), ακύρωσε την απόφαση καθώς έκρινε ότι αντίκειται στο Σύνταγμα και την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) και συγκεκριμένα στις εξής διατάξεις:

- ▶ Στην επικεφαλίδα του Συντάγματος («Εις το όνομα της Αγίας, Ομοουσίου και Αδιαιρέτου Τριάδος»).
- ▶ Στο άρθρο 3 παρ. 1 του Συντάγματος, σύμφωνα με το οποίο: «1. Επικρατούσα

θρησκεία στην Ελλάδα είναι η θρησκεία της Ανατολικής Ορθόδοξης Εκκλησίας του Χριστού...».

- ▶ Στο άρθρο 13 παρ. 1 του Συντάγματος, σύμφωνα με το οποίο: «1. Η ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης είναι απαραβίαστη. Η απόλαυση των ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων δεν εξαρτάται από τις θρησκευτικές πεποιθήσεις καθενός».
- ▶ Στο άρθρο 16 παρ. 2 του Συντάγματος, σύμφωνα με το οποίο: «2. Η παιδεία αποτελεί βασική αποστολή του Κράτους και έχει σκοπό την ηθική, πνευματική, επαγγελματική και φυσική αγωγή των Ελλήνων, την ανάπτυξη της εθνικής και θρησκευτικής συνείδησης και τη διάπλασή τους σε ελεύθερους και υπεύθυνους πολίτες».
- ▶ Στο άρθρο 2 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου (ΠΠΠ) της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ), με τίτλο «Δικαίωμα στην εκπαίδευση», σύμφωνα με το οποίο: «Ουδείς δύναται να στερηθεί του δικαιώματος όπως εκπαιδευθεί. Παν Κράτος εν τη ασκήσει των αναλαμβανομένων υπ' αυτού καθηκόντων επί του πεδίου της μορφώσεως και της εκπαίδευσως θα σέβεται το δικαίωμα των γονέων όπως εξασφαλίζωσι την μόρφωσιν και εκπαίδευσιν ταύτην συμφώνως προς τας ιδίας

* LL.M, υποψ. δρ. Δημοσίου Δικαίου,
δικηγόρος

αυτών θρησκευτικές και φιλοσοφικές πεποιθήσεις».

Αναφορικά με το σκεπτικό της παραπά-
νω απόφασης από νομική σκοπιά, δεν θα
πούμε πολλά διότι δεν είναι αυτός ο κύριος
στόχος του παρόντος κειμένου. Εξάλλου, η
γνώμη της μειοψηφίας των δικαστών είναι
αρκούντως τεκμηριωμένη και αποδομεί
πλήρως, νομικά, το σκεπτικό της πλειοψη-
φίας. Ενδεικτικά, αρκεί να παραθέσουμε
το επιχείρημα σχετικά με τους χριστιανούς
ορθόδοξους μαθητές, ότι έρχονται σε δυ-
σμενέστερη θέση από τους αλλόθρησκους
μαθητές λόγω του ότι οι τελευταίοι έχουν
τη δυνατότητα να διδάσκονται αποκλειστι-
κά το δικό τους δόγμα· επιχείρημα το οποίο
είναι ακριβώς όμοιο στη λογική του με το
γνωστό επιχείρημα που ακούγεται από την
ακροδεξιά σε σχέση με τα κονδύλια που
διατίθενται και τις δομές που δημιουργού-
νται για τη μέριμνα των μεταναστών, ότι
συνιστούν «ρατσισμό κατά των Ελλήνων»·
επιχείρημα που παραγνωρίζει τελείως την
παράμετρο ότι, προκειμένου περί μειονο-
τήτων και ευπαθών κοινωνικών ομάδων, η
προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων
τους απαιτεί ενεργητικές προστατευτικές
πολιτικές από την πλευρά του κράτους, οι
οποίες δεν μπορούν να αρκούνται στην τυ-
πική ισότητα γιατί, αν αρκεστούν σε αυτήν,
ακριβώς λόγω της μειονεκτικής και μει-
οψηφικής θέσης των κατηγοριών αυτών
στην κοινωνία, τα δικαιώματά τους καθί-
στανται κενό γράμμα.

Η ουσία όμως είναι ότι η συγκεκριμένη
απόφαση δεν προέκυψε επειδή οι δικα-
στές που πλειοψήφησαν έκαναν λανθα-
σμένη ερμηνεία των κανόνων δικαίου. Είχε
σαφή πολιτικά και ιδεολογικά κίνητρα.
Κατ' αρχάς, σε ιδεολογικό επίπεδο, το
Συμβούλιο της Επικρατείας, διαχρονικά,
και με μεγαλύτερη ένταση την εποχή των
μνημονίων, έχει δώσει σαφές ιδεολογικό
στίγμα του μοντέλου το οποίο προστατεύ-
ει και περιφρουρεί με τις αποφάσεις του:
σκληρό φιλελευθερισμό σε συνδυασμό με
κοινωνικό συντηρητισμό. Τούτο μαρτυρά
μια σειρά από αποφάσεις μείζονος κοινω-
νικής σημασίας (μνημόνια, χαράτσι ΔΕΗ,
PSI, κανάλια, Σκουριές, Νέα Φιλαδέλφεια,
ιθαγένεια). Το ΣΤΕ αντιλαμβάνεται τον εαυ-
τό του ως θεματοφύλακα των ακραία επι-

θετικών πολιτικών του κεφαλαίου ενάντια
στα λαϊκά στρώματα, προβάλλοντας μονί-
μως τη ρητορική του «δημόσιου συμφέρο-
ντος», της «αποφυγής χρεοκοπίας» και της
«έκτακτης ανάγκης», νομιμοποιώντας έτσι
όλες τις παρεκκλίσεις από το Σύνταγμα και
την τυπική νομιμότητα. Ο νευραλγικός του
αυτός ρόλος όμως δεν εξαντλείται στις
αποφάσεις οι οποίες συνδέονται ευθέως
με την άσκηση οικονομικής πολιτικής ή/
και με τις «μεγάλες επενδύσεις». Επεκτεί-
νεται και στις αποφάσεις που σχετίζονται
με την ιδεολογική αναπαραγωγή της κοι-
νωνίας, με την περιφρούρηση της κυρί-
αρχης ιδεολογίας, με τη χειραγώγηση και
υποδούλωση των λαϊκών στρωμάτων. Σε
αυτό το πλαίσιο εντάσσεται και η απόφαση
για την ιθαγένεια και οι αποφάσεις για τα
θρησκευτικά. Το ΣΤΕ στο ζήτημα αυτό αντι-
λαμβάνεται τον εαυτό του σαν τον εγγυητή
της «ιστορικής συνέχειας» του έθνους, της
εθνικής και θρησκευτικής παράδοσης, του
αναλλοίωτου των θρησκευτικών, ιδεολογι-
κών, ακόμα και φυλετικών, χαρακτηριστι-
κών του ελληνικού έθνους και του κοινωνι-
κού σχηματισμού.

Ωστόσο, πέραν του αντιδραστικού ρόλου
του ΣΤΕ στην εμπέδωση και διαφύλαξη της
κυριαρχίας σκοταδιστικών θεσμών, όπως η
Εκκλησία, οφείλουμε να αναδειξουμε και
τον ρόλο της κυβέρνησης στην όλη διαδι-
κασία διατήρησης της ηγεμονίας της Εκ-
κλησίας ως ιδεολογικού μηχανισμού αλλά
και ως αστού κεφαλαιοκράτη. Όταν εκδό-
θηκαν οι υπουργικές αποφάσεις που ακυ-
ρώθηκαν τώρα από το ΣΤΕ, αμέσως μόλις η
ηγεσία της Εκκλησίας αντέδρασε δημόσια
και απαίτησε από τον Τσίπρα το «κεφάλι»
του υπουργού Ν. Φίλη, ο Τσίπρας έσπευσε
να κάνει δεκτό το αίτημά της, κατατομών-
τας τον υπουργό, δίνοντας έτσι ένα έμμε-
σο «πράσινο φως» και στο ΣΤΕ να ακυρώσει
τις αποφάσεις (που θα το έκανε ούτως ή
άλλως). Συνολικά δε σε σχέση με την Εκ-
κλησία, η κυβέρνηση κάνει τα πάντα για να
έχει τις καλύτερες σχέσεις με αυτήν, όποτε
ο πρωθυπουργός συναντιέται με τον αρ-
χιεπίσκοπο αυτό επαναλαμβάνεται σε ση-
μείο δουλικότητας, ενώ δεν διανοείται να
πλήξει στο ελάχιστο τα σκανδαλώδη, ιδίως
την εποχή των μνημονίων και των συνεχών
εξοντωτικών αντιλαϊκών μέτρων, προνόμια

της Εκκλησίας (ούτε καν αυτά της φορολογικής μεταχείρισης και της μισθοδοσίας των ιερέων από το Δημόσιο). Τουναντίον μάλιστα, η κυβέρνηση επιδίδεται σε πλειοδοσία διαπιστευτηρίων της αφοσίωσής της προς την Εκκλησία, όπως, για παράδειγμα, η σκοταδιστικού χαρακτήρα υποδοχή του «αγίου φωτός» με τιμές αρχηγού κράτους, την οποία, όχι μόνο διατηρεί, αλλά για πρώτη φορά στα χρονικά θέσπισε μεταφορά του με το πρωθυπουργικό αεροσκάφος και με μέλος της κυβέρνησης να συνοδεύει την αποστολή. Αυτά και πολλά άλλα καταδεικνύουν σαφώς ότι η κυβέρνηση τάσσεται συνειδητά υπέρ της εξουσιαστικής και εκμεταλλευτικής θέσης της Εκκλησίας ως θεσμού στο ελληνικό κράτος και στον ελληνικό κοινωνικό σχηματισμό.

Απ' την άλλη πλευρά όμως, το ότι οι επίμαχες αποφάσεις του ΣτΕ ξέφυγαν από τα όρια που θέτει το Σύνταγμα και οι διεθνείς συμβάσεις σε σχέση με το ζήτημα των Θρησκευτικών, ουδόλως αναιρεί ότι το Ιαχύν Σύνταγμα κάθε άλλο παρά κοσμικό είναι και βρίθκει διατάξεις που διασφαλίζουν τον ηγεμονικό ρόλο, τόσο της ορθοδοξίας ως δόγματος, όσο και της Εκκλησίας ως οργανωμένου θεσμού στην ελληνική κοινωνία, ότι δηλαδή εγκαθιδρύει περισσότερο ένα ημιθεοκρατικό παρά ένα κοσμικό καθεστώς. Παρά ταύτα, ο πρωθυπουργός, ήδη από τις προγραμματικές δηλώσεις του μετά την πρώτη εκλογή της κυβέρνησης, τον Γενάρη του 2015, είχε δηλώσει: «Είμαστε κάθε λέξη αυτού του Συντάγματος». Αυτό είναι από μόνο του μία από τις πολλές αποδείξεις ότι η κυβέρνηση τη στρατηγική επιλογή πρόσδεσης στο αστικό στρατόπεδο την είχε κάνει πολύ πριν την καταστρατήγηση του αποτελέσματος του δημοψηφίσματος και την υπογραφή του μνημονίου. Πιο συγκεκριμένα, κατά τη γνώμη μας, το ευρωκομμουνιστικό ρεύμα, την επιλογή πρόσδεσης στο αστικό στρατόπεδο την έκανε ήδη από τη γέννησή του.

Μια ακόμη πτυχή που πρέπει να αναδειχθεί είναι, σε γενικότερο θεωρητικό επίπεδο, αυτή της συμβατότητας αστικού κράτους και Εκκλησίας. Σε αντίθεση με όσα υποστηρίζονται από μερίδα φιλελεύθερων αστών, το αν ένα αστικό κράτος θα

είναι κοσμικό ή όχι δεν το καθορίζει κάποια αόριστη ιδέα που προέκυψε από το κεφάλι κάποιου φιλελεύθερου διανοητή και στην οποία θα ταχθούν όλοι οι αστοί και θα αφιερώσουν τη ζωή τους στο να την υλοποιήσουν. Το καθορίζουν οι αντικειμενικοί υλικοί όροι αναπαραγωγής της κάθε κοινωνίας και η θέση της Εκκλησίας μέσα σε αυτούς. Έτσι, στην Ελλάδα, ο ιστορικός ρόλος της Εκκλησίας τόσο ως κεφαλαιοκράτη όσο και ως ιδεολογικού μηχανισμού οδήγησε στο να αποτελέσει η ίδια, από συστάσεως του ελληνικού κράτους και μέχρι σήμερα, αναπόσπαστο κομμάτι της αστικής τάξης σε επίπεδο παραγωγικών σχέσεων, αλλά και θεσμο-σύμμαχό της σταθερά ταγμένο στον στόχο της εμπέδωσης και αναπαραγωγής της αστικής κυριαρχίας σε ιδεολογικό επίπεδο. Αυτό, δε, δεν συνιστά κάποια παρέκβαση σε σχέση με την τυπική αστική δημοκρατία η οποία, υποτίθεται, είναι εξ ορισμού κοσμική, αλλά το ακριβώς αντίθετο, συνιστά πλήρη επιβεβαίωση του πώς συγκροτεί η αστική τάξη κρατικό εποικοδόμημα που να εξυπηρετεί δομικά τον στόχο της επιβολής της κυριαρχίας της έναντι των υποτελών τάξεων.

Συμπερασματικά, το ΣτΕ, όπως και όλοι οι θεσμοί του αστικού κράτους που νέμονται εξουσία, δεν είναι ένα όργανο ιδεολογικά ουδέτερο που το τι θέση θα πάρει είναι αποκλειστικά ζήτημα συσχετισμών, αλλά όργανο δομικά σχεδιασμένο έτσι ώστε να περιφρουρεί την αναπαραγωγή και εμπέδωση της αστικής κυριαρχίας. Περαιτέρω, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η Εκκλησία είναι θεσμός οργανικά ενταγμένος στο αστικοδημοκρατικό πολιτικό εποικοδόμημα, ως θεσμός παραεξουσίας, με τον διπλό νευραλγικό ρόλο του αστού κεφαλαιοκράτη αφενός και του μηχανισμού χειραγώγησης, παραπλάνησης και αποπροσανατολισμού των μαζών αφετέρου. Ως εκ τούτου, η πάλη για τη συντριβή της Εκκλησίας ως κρατικού θεσμού (και όχι, βεβαίως, για την καταστολή της θρησκευτικής πίστης, η οποία δεν έχει καμία σχέση με αυτό) και την εκκοσμίκευση του ελληνικού κράτους πρέπει να είναι κυρίαρχος στόχος του λαϊκού κινήματος, στόχος οργανικά ενταγμένος στην ταξική πάλη και την πάλη για την κοινωνική απελευθέρωση. **Τ**